

Wirus diýdiňizmi?

Category: Filosofiýa, Jemgyýetçilik tankydy, Kitapcy

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Wirus diýdiňizmi? WIRUS DIÝDIŇIZMI?

Wagtymyzyň aglabasyny öýde geçirýän bu döwrümüzde köpümüz hezil edip kinofilmlere tomaşa edýäris.

Eger öň görmedik bolsaňyz size köneräk, ýöne içi durşuna yşarat dili bilen doly bir çeper kinofilmi görmegi maslahat berip bilerin: Dört ugur boýunça «Oskar» baýragyny alan “Matrisa”.

Ilki çykan wagtynda (1999) tomaşaçylaryň köpüsi kinofilmiň döwşükli epizodlaryndan we şol wagt üçin iň täze grafiki effektlerinden diýseň täsirlenipdiler, emma gozgaýan temasyňa welin o diýen düşünmändiler. Filosofiýa we filosofiýanyň taryhy bilen gyzyklanýanlar muny özleri üçin ajaýyp eser hasaplap bilerler, çünki kinofilm birnäçe dini we mifologiki hususlara deginip geçýär.

Gürrüňi uzadyp oturman, meni iň köp täsirlendiren we oýlandyran epizodlarynyň birine ünsüňizi çekeýin. Ýolbelet Morfeý bilen kompýuter programmasy Agent Smidiň arasynda geçen dialogda Agent Smit adamlar barada şeýle diýýär:

» – Bu saýýaradaky her göwüsli jandar instinktiw taýdan özüni gurşap alýan sferasynda tebigy sazlaşyk döredýär, emma siz adamlar – muny edeňzok. Siz belli bir ýere ýerleşip köpelyärsiňiz, şol ýerdäki tebigy baýlyklar gutarýança-da hiç zat piňiňize däl. Onsoň diri galmak üçin edip biljek ýekeje zadyňyz – ol ýerden aýrylyp başga ýere göçmek bolup galýar. Bu saýýarada şuňa meňzeş ýoldan ýöreýän ýene bir organizm bar: “WIRUSLAR”. Ýagny, adama meňzeş näteňenälet kesel. Siz bu saýýarada kesel ýaly bir zat. Siz bu saýýarada rak keseli ýaly, siz ýokanç keseliň bir görnüşi!»

Nädogrummy näme?

* * *

Wirus sebäpli daşary çykyp bilmeýändigimizden halysalla ýadap zeýrenmäge başlaýarys, emma ýaşamaga mätäç bolan dünýämizi niçiksi hallara salandygymyzy ýadymyza saljagam bolamzok!

Hakykatdanam dünýädäki tebigy çeşmeleri, gözellikleri ýok edip şeýle bir köpelipdiris welin, aýdyp-diýer ýaly däl!

Biz adamlar – howany hapaladyk! Suwy hapaladyk! Topragy hapaladyk, taladyk! Haýwanlary gyrdyk, ýaşaýyş zonalaryny ýok etdik we özümizi dünýäniň hojaýyndyr öýtdük!

Şindi bolsa, göze görünmejek derejede kiçijik virus bize “Duruň!” diýýär!

Adamzadyň elini tebigatyň ýakasyndan çeken şu az salymlyk wagty adam işjeňliginiň peselen tebigatynda diýseň oňyn üýtgeşmeleri döretdi. Uçarlar uçmandygy we awtoulaglar mümkingadar az ulanylandygy üçin howanyň hapalanmagy minimal derejä düşdi. Ozon gatlagy öz-özünden täzelenmäge başlady.

Nesli gyrlyp gutarma howpy abanan haýwanlaryň sany artmaga başlady. Hatda pandalar hem adamyň salýan howpundan halas bolup, köpelmäge başladylar.

Wenesiýanyň durnaň gözi ýaly arassalanan köçe suwlarynda balyk iýýän guşlara, Italiýanyň şäherleriniň köçelerinde ýekegapanlara duş gelindi.

Daşa gidip oturmalyň, gözeller gözeli Stambul bogazynda delfinler ýüzüsmäge başlady. Stambuldан Uludag seleňläp göründi. Pamukkalede adamlardan ýaña garagöz bolan trawertinler täzeden agaryp başlady. Görşüňiz ýaly, tebigata sähel mümkinçilik döredilse, ähli abatlygy we ajaýyplygy bilen yzyna dolanyp geljege meňzeýär.

Eger koronawirus belasyna tebigatyň bize beren duýduryşy diýip düşünsek, onda ol bize gaty öte geçendigimizi we şumatky bolşumyzy üýtgetmelidigini duýdurýar.

Indi biz dünýäniň diňe özümüz üçin ýaradylmandygyna, onuň hojaýyny bolmaýşymyz ýaly, öz isleglerimize görä-de ulanyp bilmejekdigimize akyl ýetirmegimiz gerek.

* * *

Nähili köpelşimize seredeliň: Dünýäniň ilaty 1800-nji ýyllarda

1 milliard, 1900-njy ýyllarda 1,5 milliard, 2000-nji ýyllarda 6,1 milliard, häzir 7,7 milliard.

Wirusdan çalt köpelyäris! Muňa bir çäklendirme girizilmese, biz ahyrynda öz-özümizi ýok edip gutararys. Şonuň üçinem ilkinji nobatda dünýä derejesinde ilatyň artyş ýagdaýyny berk gözegçilik astyna almaly.

Pikir edip görüň, bir awtoulagy ulanmak üçin dünýäniň hemme ýerinde çäklendirmeler (ýaş we ş.m.) bar, sürüjilik şahadatnamasynyň we beýleki gerekli goşmaça resminamalaryň (tehpasport, guratlyk haty) bolmagy talap edilýär.

Emma külli adamzada we dünýäniň gelejegine ýiti täsir edýän ilat sanynyň artyşy meselesinde şular ýaly baş-başdak we sowuk-sala çemeleşip bilýäriskä? Bir çagany dünýä inderip ony kemala getirmek, ile-güne we watanyňa peýdaly ylymly-bilimli adam ýetişdirmek awtoulag ulanmakdan beter ähmiýetsizmi?

Isleýän, islän ýerinde, isleýşiçe köpelyär!

Häzir biz munuň netijelerinden diňi birini başdan geçirýäris we öňüni alyş çäreleri geçirilmese, gelejekde has beter ýitgiler bilen yüzbe-ýüz bolarys!

* * *

Ynha, şular ýaly hiç bir şahadatnamasyz, rugsatsyz köpelme netijesinde orta çykan Ozan Ö. atly adampisint jandaryň biri hiç bir sebäpsiz üç aýlyk güjügi ýere urup öldürdi.

Howpsuzlyk wideokamerasynyň düşüren ýazgysynda (ahyryna çenli seretmäge ýüregim çydamady) güjüjegi kowalaýar, ony bukulan ýerinden çykarýar-da, ýere pylçap urýar we neresse güjüjek urgynyň zarbyna urnup-urnup jan berýär. Şol wagt dükanyň içinde oturan başga bir adam bu jenaýata tomaşa edýär. Olam azyndan şü adampisint jandar kimin wyždansyz!

Bu wagşy jandar ele salnyp, jogapkärçilige çekilýär.

Günäkäriň ilki “Mala şikes ýetirmek” etmişi bilen tussag edilmegi talap edilipdir.

“Malmy”? Jan ol, jan! Ol biçäre içinden demi gelip gidýän, hiç kime zyýansyz kiçijik bir jan ahwetin!..

Soňra günäkäre daşary ýurda çykmak gadagançylygy we ýaşayan

ýerini taşlap gitmezlik şeklinde sud gözegçiligi goýlupdyr.
O nämäň daşary ýurda çykmak gadagançylygy? Bolmanda-da şumat
hemmelere daşary ýurda çykmak gadagan! Aýratynam teker
çalyşýan ýerde işleýän biri üçin berip boljak ajaýyp karar!
Onuň daşary ýurda gidip-gelýändigine kepilem geçip bilerin
men!

Öý tussagymyş! Ýeri, onuň bizden näme parhy bar? Hemmämiziň
şonsuzam öýden çykyp bilmeýän şu günlerimizde, jeza hökmünde
öý tussaglygyny-da berip bolarmy?!

Bu jeza diňe adamsypat jandarlara täsirli jeza bolupdyr!Ilatyň
artyş sanyna gözegçiligi ýola goýmak hökmany!

Pynar TURAN.

25.04.2020, «Sözcü» gazetini.

Terjime eden: Guwanç MÄMİLİYEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Jemgyýetçilik tankydy